

УДК 81'255.2+81'255.4=111=161.2:82-1Кіплінг

ВІДТВОРЕННЯ МЕТАФОР В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ ВІРША РЕДЬЯРДА КІПЛІНГА «ТОМЛІНСОН»

Трібушна О.М., студентка

Херсонський національний технічний університет

Мазур О.В., к. філол. н., доцент,

доцент кафедри теорії та практики галузевого перекладу

Херсонський національний технічний університет

У статті проаналізовано шляхи відтворення та прагматичний вплив на читача метафор вірша Редьярда Кіплінга «Томлінсон» в оригіналі та українських перекладах.

Ключові слова: переклад поезії, інтерпретація, метафора, прийом перекладу, прагматичний вплив.

В статье проанализированы приёмы передачи и прагматическое влияние на читателя метафор стихотворения Редьярда Кипплинга «Томлинсон» в оригинале и украинских переводах.

Ключевые слова: перевод поэзии, интерпретация, метафора, приём перевода, прагматическое влияние.

Tribushna O.M., Mazur O.V. RENDERING THE METAPHORS OF "TOMLINSON" BY R.K. IN THE UKRAINIAN TRANSLATION

The article highlights the translational approaches to transcoding the metaphors of "Tomlinson" in the Ukrainian translational version from pragmatic perspective.

Key words: poetry translation, interpretation, metaphor, translation method, pragmatic influence.

Постановка проблеми. Переклад поетичних творів має особливості, які роблять неможливим відтворення всіх складових внутрішньої й зовнішньої матриці. Метафори належать до т. зв. «внутрішньої матриці» поетичного твору (термін В.С. Виноградова), і їх важко відтворювати. Причини труднощів перекладу полягають у різних площинах: семантичній, когнітивній, жанрово-стилістичній. Отже, зіставне дослідження інтерпретації поетичних метафор є проблемою, розв'язання якої стане кроком до більш глибокого вивчення специфіки їх відтворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням англо-українського перекладу поетичних метафор займалися такі сучасні дослідники, як Л.В. Коломієць у праці «Перекладознавчі семінари: актуальні теоретичні концепції та моделі аналізу поетичного перекладу», Б.С. Лепкий «До питання про переклади ліричних поезій», М.М. Дудченко в праці «Поетична метафора й шляхи її відтворення в українських віршованих перекладах (на матеріалі англійської поезії)» та інші. Проте відтворення метафор поезій Р. Кіплінга українською мовою ще не є досконало висвітленим у сучасному українському та / або британському перекладознавстві.

Постановка завдання. Отже, метою нашої розвідки є прослідкувати взаємозв'язок між шляхами відтворення метафоричного світу

вірша Р. Кіплінга «Томлінсон» та прагматичним впливом текстів оригіналу й перекладів на читача; у ширшому розумінні – дотримання перекладачами т. зв. принципу функціонально-естетичної рівності через відтворення текстової прагматики. Наступним кроком у розробці окреслених вище проблем вважаємо дослідження функцій метафоричних образів поезій Р. Кіплінга через методологію когнітивної лінгвістики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш ніж звернутися до аналізу метафоричного світу вірша Р. Кіплінга «Томлінсон» в оригіналі та в українських перекладах, пропонуємо читачу ознайомитися із загальними відомостями про твір, релевантними для відтворення його образної системи.

Як зазначають дослідники творчості видатного британського письменника, цей вірш не має меж ані в часовому вимірі, ані в просторовому, адже його метафори мають загальнолюдське звучання. Ці тропи є найефективнішим способом розкриття художнього образу [4]. Вірш написаний поетом під впливом емоцій майже на підсвідомому рівні, про що свідчить саркастичний тон твору. Він набуває нового звучання в умовах сучасності. Багатозначність завуальованих смислів цього вірша стає актуальною не тільки для пересічних людей, але й для елітарного прошарку суспільства: йти своїм Шляхом, уміти все життя присвятити

своїй Справі, об'єднати людей задля досягнення мети.

У певному сенсі Р. Кіплінг через вірш «Томлінсон» відреагував нещадним сарказмом на рух «естетів», представники якого носили довге волосся, були пишномовними, екзальтовано одягалися, жили в аристократичному районі в центрі Лондона [2, с. 277]. В образі головного героя автор змалював нікчемне існування, відсутність мети й марнування життя. Сюжет вірша може бути стисло переказаний так: якийсь померлий Томлінсон не зміг відповісти, чому Петро має відкрити перед ним Небесні ворота. Коли те ж саме відбулося біля Пекельних воріт, Диявол повернув його на Землю для того, щоб він згрішив «як слід» [2, с. 39; 2, с. 253]. Таким чином, увесь вірш є розгорнутою метафорою (нікчемності / смислу) людського життя. Вона може складатися з декількох слів, рядків, строф, які створюють єдиний образ. Розгорнуті метафори, як правило, розкриваються в великому уривку тексту [1].

Під **метафорою** ми розуміємо троп поетичного мовлення, в якому певні слова та словосполучення розкривають сутність одних явищ і предметів через інші за схожістю (*“The Wind that blows between the Worlds, it nipped him to the bone”*) [2, с. 34] та контрастністю (*“the desperate legions”*) [2, с. 34]. Це – перехід інтуїтивного осяяння у сферу раціональних понять: *“The good that ye did for the sake of men on the little Earth so lone!”* [2, с. 32]. Через вищезгадані метафори ми, слідуючи за прагматичним задумом автора, усвідомлюємо, що Земля одна, і якщо ми не будемо робити іншим добро, то ніде буде дітись від руйнації й занепаду не тільки в матеріальному світі, а й у духовному.

Сконцентруючи та узгоджуючи в потужному семантичному полі найвіддаленіші чи найнесумісніші асоціації, метафора постає суцільним нерозчленованим тропом, який може розгортатися у внутрішній сюжет, неприйнятний з огляду на раціоналістичні концепції. Метафора тут подібна до загадки, але з тією відмінністю, що не підлягає декодуванню, вимагаючи визнання за собою нової реальності, розбудованої за естетичними принципами [3, с. 444].

Розглянемо декілька прикладів перекладу метафор та проаналізуємо, до яких прийомів вдавалися Володимир Чернишенко та Марина Левіна, інтерпретуючи їх. Оскільки порівнювати треба не метафору тексту оригіналу з метафорою тексту перекладу, а відтворення змісту окремих строф або рядків та збережен-

ня-незбереження текстової прагматики в інтерпретаціях, прослідкуймо реалізацію вищезгаданого явища з цих позицій.

У наступних рядках ми бачимо **втрату метафоричних епітетів**: 1) *“The good that ye did for the sake of men on the little Earth so lone!”* [2, с. 250]. – «Зізнавайся, чи набереться в тебе досить хороших справ?» (Чернишенко В.) [2, с. 250]. – «Що доброго людям ти зробив? Скажи – тоді впишу» (Левіна М.) [2, с. 33]. В обох перекладах опущені мінорні епітети «*little*» та «*lone*», що нівелює тональність вищезгаданої метафори й у вимірах сприйняття цілісного тексту робить його звучання для читача нейтральнішим за оригінал.

Деметафоризація присутня в такому прикладі: 2) *“They may hold their path, they may leave their path, with never a soul to mark: // They may burn or freeze, but they must not cease in the Scorn of the Outer Dark”* [2, с. 34]. – «З тих, що досі живуть, маю власну путь – зорі-зорями, а між тим, // Хоч і можуть світити, та їм ніде подітись від бездонної пустоти...» (В. Чернишенко) [2, с. 251]. – «Стоять вони над ним чи ні – їх не побачимо ми, // Горять чи мерзнуть, але не щезнуть у проклятті Пімьми» (Левіна М.) [2, с. 35]. У перекладі В. Чернишенка ми зустрічаємо еліптичне структурне перетворення метафори в першому рядку: *“They may hold their path, they may leave their path, with never a soul to mark:”* перетворилося на «З тих, що досі живуть, маю власну путь – зорі-зорями, а між тим,»; та згортання метафори, зниження експресії метафоричного значення *“in the Scorn of the Outer Dark”* – «від бездонної пустоти» у другому рядку. **Еліптичне перетворення метафори** – це зміна її форми шляхом скорочення, що може мати вигляд неповного речення, яке відповідно до контексту можна відновити. У перекладі М. Левіної присутня деметафоризація у першому рядку: *“They may hold their path, they may leave their path, with never a soul to mark:”* перетворилося на «Стоять вони над ним чи ні – їх не побачимо ми», а також повна образна заміна в другому рядку: *“They may burn or freeze, but they must not cease in the Scorn of the Outer Dark”* – «Горять чи мерзнуть, але не щезнуть у проклятті Пімьми». Отже, звучання вірша в перекладах утратило вагу стилістичного повтору *their path* з дієслівними конструкціями *may hold* та *may leave*, а експресивний вираз *must not cease in the Scorn* із модальним негативним відтінком неминучості змінився на більш нейтральний із відтінком безвиході та вимушеності.

Вилучення метафори спостерігаємо в таких рядках: 3) *“Get hence, get hence to the Lord of Wrong, for thy doom has yet to run”* [2, с. 34] – *«Тож для тебе – Ворота Пекла, то й лети вже хутчіш до них»*(В. Чернишенко) [2, с. 251]. – *«Йди собі до Князя Питьми, судити тебе не нам»*(М. Левіна) [2, с. 35]. У перекладах утрачається вплив на читача фрази *“for thy doom has yet to run”*, в якій закладено глибокий сенс невідворотності долі.

Метафоризація в інтерпретації обох перекладачів присутня в таких рядках: 4) *“And Tomlinson looked up and up, and saw against the night// The belly of a tortured star blood-red in Hell-Mouth light;”* [2, с. 34]. В. Чернишенко бачить це так: *«І поглянув покійник вгору, вниз, убоки крізь вічну ніч, // Де блищали паскудні зорі у зіницях кривавих ніш»*. У першому рядку спостерігаємо метафоризацію та конкретизацію, у другому – повну образну заміну. В інтерпретації Левіної М. у першому рядку теж з'явилася нова метафора: *«Угору глянув Томлінсон, там панувала імла. // І змученої зірки кров у пащу Пекла текла»* [2, с. 35]. У другому рядку вона використала повну образну заміну. Можна сказати, що метафоризація сприяє сугестивному впливу на свідомість читача.

Згортання метафори в поєднанні з іншими семантико-стилістичними перетвореннями присутнє в перекладі таких рядків: 4) *“The first are red with pride and wrath, the next are white with pain, // But the third are black with clinkered sin that cannot burn again”* [2, с. 34]. – *«Білі зорі – бліді від болю, а червоні – неначе кров // Реши́та – чорні, пусті та голі, з тих, яким не світити знов...»* (В. Чернишенко) [2, с. 251]. – *«З них одні від тихи червоні, інші від болю бліді, // А треті чорні від гріхів і згасли назавжди»* (Левіна М.) [2, с. 34]. У першому перекладі маємо структурне перетворення елементів метафори, заміну метафори порівнянням у першому рядку та зміну акценту в метафоричному образі чорних зірок – у другому рядку; другий переклад демонструє часткове згортання метафори (не відтворене еквівалентом слово *wrath*) та зниження експресії.

До **повної образної заміни** вдаються перекладачі в відтворенні таких метафор: 5) *“Have ye sinned one sin for the pride o’ the eye or the sinful lust of the flesh?”* [2, с. 36]. – *«Зізнавайся негайно хоча б про щось! Ти ж бо жив, як усі, чи ні?»* (В. Чернишенко) [2, с. 252]. – *«Для втіхи тлінного тіла свого ти гріх колись учинив?»*(М. Левіна) [2, с. 37]. В інтерпретації В. Чернишенка заміна супроводжується поси-

ленням експресивного забарвлення та логізацією, а в М. Левіної – згортанням.

Конкретизацію та інші семантико-стилістичні перетворення можемо спостерігати в таких рядках у перекладі В. Чернишенка: 6) *“And he said: “Go husk this whimpering thief that comes in the guise of a man: “Winnow him out’ twixt star and star, and sieve his proper worth: There’s sore decline in Adam’s line if this be spawn of Earth”.* [2, с. 36]. – *«Каже: «Гляньте на цього блазня, що до Пекла хотів зайти! // Подивіться у картотеці, чи хоч раз він грішив, як слід, // Пересійте на віпрі серце, бо ж ганьбить він Адамів рід!»*. У першому рядку ми бачимо компенсацію, посилення експресивної забарвленості, у другому – конкретизацію (*Пересійте на віпрі серце*), повну образну заміну, компенсацію, посилення експресивної забарвленості [2, с. 252]. Інтерпретація М. Левіної інакша: у першому рядку вона використала компенсацію, посилення експресивної забарвленості: *«Цей нікчема маску людську одяг, і маску треба знять!»*; у другому – повну образну заміну: *«Киньте його між двох зірок і профільтруйте як слід: // Якщо такі це зможуть знайтись, загине Адамів рід»* [2, с. 37].

Повна образна заміна присутня в таких рядках, перекладених В. Чернишенком: 7) *“The Devil he looked at the mangled Soul that prayed to feel the flame”* [2, с. 38]. – *«Під Залізні Ворота плазом старий Томлінсон якомсь вліз»* [2, с. 253] та М. Левіною: *«Диявол поглянув на блідну тінь, що пнула до вогню»* [2, с. 37].

8) *“Honour and Wit, fore-damned they sit, to each his Priest and Whore; // Nay, scarce I dare myself go there, and you they’d torture sore.”* [2, с. 38]. – *«Попи та повії там прокляті скніють. // Вони ж там з’одять його!»* (В. Чернишенко) [2, с. 253]. – *«Бо разом закляті Розум і Честь – Повія і Чернець, // Якщо я влізу між ними двома, буде тобі кінець»* (М. Левіна) [2, с. 39]. У перекладі В. Чернишенка повна образна заміна супроводжується згортанням та образним перетворенням. Ця метафора в перекладах дещо втрачає експресивну забарвленість від слів *“you they’d torture sore”*.

9) *“I’m all o’er-sib to Adam’s breed that I should mock your pain // But look that ye win to a worthier sin ere ye come back again”* [2, с. 38]. – *«І з полегшенням розсміявся: «Ох, люблю я Адамів рід! // Ну та йди вже і не вертайся, аж поки не згрішиш як слід»* (В. Чернишенко) [2, с. 253]. – *«З коліном Адамовим родичі ми, в тобі Адамова кров // Та поки не нагрішиш як слід – забирайся, звідки прийшов»*

(М. Левіна) [2, с. 39]. У першому перекладі повна образна заміна супроводжується компенсацією та посиленням експресії, а в другому – структурним перетворенням метафори.

Практичне зіставлення способів відтворення метафор у вірші Р. Кіплінга «Томлінсон» В. Чернишенком та М. Левіною можна презентувати в вигляді таблиці.

За даними, наведеними в таблиці, можна визначити, що переклади мають як спільні, так і відмінні характеристики. Переклад метафор В. Чернишенком відрізняється посиленням експресії, частим використанням компенсації, незначним згортанням метафор; розширення, структурне перетворення й конкретизація / персоніфікація / опредметнення та ін. трапляються досить рідко. Переклад М. Левіної має такі особливості: часте згортання метафори, у невеликому об'ємі – повний пере-

клад, синонімічна заміна, структурне перетворення тощо. Обидва перекладачі широко застосовують повну образну заміну. На наш погляд, це обумовлено тим, що метафори в поезії важко піддаються перекладу через невідповідність понять у мовах оригіналу та перекладу (семантичні причини), через їхнє неоднакове сприйняття носіями різних мов та культур (когнітивні причини), через неможливість дотримання структурних (рима, розмір) та інших (жанрово-стилістичних) вимог при відтворенні елементів оригіналу в перекладі тощо. Тому не кожен перекладач здатний передати смисл, що містить у собі оригінальна метафора в межах лексико-стилістичних засобів мови перекладу не тільки через суб'єктивні причини власної перекладацької майстерності, а й через цілу низку об'єктивних обмежень.

Висновки з проведеного дослідження.

Можна сказати, що обидва перекладачі досить вправні в відтворенні метафоричного світу поезії Р. Кіплінга «Томлінсон», адже випадки деметафоризації поодинокі; також нами не виявлено випадків зміни стилістичного відтінку, порушення асоціацій автора твору, неузгодженості між контекстом оригіналу й перекладу та самими метафоричними образами. Прийоми образної заміни, синонімічної заміни, зрушення лексичного значення, структурного перетворення правлять за своєю рідною компенсацією відтворення метафоричного світу поезії Р. Кіплінга в українських інтерпретаціях. На нашу думку, перекладачі, змінивши мову вірша Р. Кіплінга, не змінили його зміст і характер. Уся поліфонія метафоричних образів в обох перекладах виконує номінативну та прагматичну функції, що виявляється у значному експресивному, естетичному, емоційно-оцінному впливі на читача.

Таблиця 1

Відтворення метафор

Шляхи відтворення метафор	В. Чернишенко	М. Левіна
Рівень відтворення метафоричності в перекладі		
Повний переклад	–	3
Деметафоризація	1	2
Метафоризація	1	1
Компенсація	7	1
Рівень збереження образності		
Повна образна заміна	23	21
Часткова образна заміна	–	1
Рівень зміщення акценту		
Логізація метафори	1	–
Конкретизація/ персоніфікація метафори/ опредметнення	3	2
Збереження значення		
Порушення лексичного значення	1	–
Синонімічна заміна	1	3
Зміна засобу стилістичного у вираженні		
Втрата метафоричного епітета	1	2
Заміна метафори еліпсисом	1	–
Заміна метафори порівнянням	2	–
Зміни на рівні структури		
Розширення метафори	2	–
Згортання метафори	5	10
Структурне перетворення	2	3
Естетичний вплив		
Зниження	1	1
Посилення	9	1

ЛІТЕРАТУРА:

1. Борисова О.В. Особливості відтворення метафори в українському перекладі роману Ф.С. Фіцджеральда «Великий Гетсбі» / О.В. Борисова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/soc_gum/Mikks/2010_31/17_22.pdf.
2. Кіплінг Д.Р. Межичасся : Поетичні твори / Р.Д. Кіплінг / [упоряд.
3. В. Чернишенко]. – Тернопіль : Навч. книга – Богдан, 2009. – 304 с.
4. Літературознавчий словник-довідник / [редкол: Р.Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів, В.І. Теремко] – Вид. 2, випр. і доп. – К. : Академія, 2007. – 752 с.
5. Ogunsiji A. Literary stylistics / Ayu Ogunsiji [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела : http://www.nou.edu.ng/uploads/NOUN_OCL/pdf/SASS/ENG%20434.pdf.